

УДК 322-67:271

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-24>

Іван Мельничук

ORCID: 0009-0006-8745-1542

Богдан Гудь

ORCID: 0000-0002-6811-2696

ЯК ОБ'ЄДНАТИ УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я?

Духовна незалежність є ключовою ознакою незалежності новітньої Української держави, суверенітет і територіальна цілісність якої зазнає смертельної загрози в умовах збройної агресії Російської Федерації. Зміцнення православ'я в Україні, сприяння відкритому діалогу між церквами – пріоритети державної політики у сфері міжконфесійних відносин, дослідження яких є актуальним, має важливе наукове і практичне значення. Метою статті є аналіз становлення й розвитку основних православних церков України, проблеми та перспективи об'єднавчих процесів в українському православ'ї, роль державних і релігійних інституцій у цьому процесі. Акцентується на важливій ролі церкви в житті суспільства та країни, на тяглість екуменічного руху в українській історії. Розкривається роль і участь державних інститутів у єднанні православних церков в Україні. Виокремлені й охарактеризовані ймовірні основні кроки, за допомогою яких можна подолати розкол серед православних. Досліджено, що діяльність ПЦУ й УПЦ, їх вплив на суспільство, їхня політика залежить від центру звідки керується відповідна організація. Зроблено передбачення, що потрібно робити кожній із сторін для побудови помісної церкви України і скільки часу може зайняти цей процес. Створення помісної церкви – це створення єдиного світогляду, це означає мати український дух і патріотичну позицію працювати на ідею. Перехід до ПЦУ не має бути насильницьким чи одномоментним – потрібні різні підходи для мирного співіснування церков, і істотна роль в цьому процесі належить державі. Для створення єдиної церкви в Україні важливо, щоб держава підтримувала цей процес і забезпечувала релігійну безпеку та духовну незалежність. Отже, питання об'єднання церков і створення єдиної помісної церкви залишається складним і потребує не лише підтримки з боку суспільства та держави, але й рішучих дій від церковного керівництва.

Ключові слова: ПЦУ, УПЦ, церква, держава, єдність, православ'я, Томос, автокефалія, екуменічний рух, міжконфесійні відносини, релігійна безпека.

Вступ. «Незалежна країна, незалежний народ мають бути незалежними також і духовно» – теза висловлена Президентом України В. Зеленським про ухвалений нещодавно Верховною Радою України закон щодо духовної незалежності України, який підтримала Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, є ключовою для розуміння нинішнього стану та перспектив розвитку міжконфесійних відносин в Україні. Держава й надалі забезпечуватиме зміцнення православ'я в Україні та сприятиме відкритому діалогу між церквами [1], що актуалізує досліджувану тему, яка має наукове і практичне значення.

Вихідним є розуміння, що постала незалежна Україна – виникла нагальна потреба у власній незалежній церкві. Три структури – УПЦ КП, УАПЦ і УПЦ МП. Два шляхи до канонічної незалежності. Два шляхи світогляду – патріотизм в УПЦ КП і УАПЦ, канонічність і зв'язок із світовим православ'ям через Російську православну церкву (РПЦ) – в УПЦ МП. У суспільстві є запит до діалогу й об'єднання всього православ'я в Україні. Запит покинути Московську патріархію і будувати свою українську церкву. Головні ієрархи не можуть домовитися, щось не йде діалог можливо через старі образи. Церква повинна бути одна – як є одна Україна. Приходить 2008 рік, і перша спроба отримання церковної незалежності – Вселенський патріарх

Варфоломій приїжджає в Україну, проте домовитися не вдається. Здається, втратили такий шанс, але українці не полишають надій, і в 2018 році українська церква отримує визнання від Вселенського патріарха Варфоломія – Томос про автокефалію – створюється Православна церква України (ПЦУ). Томос є, ПЦУ посіла своє місце в диптиху православних церков, проте це не кінець справи, а тільки початок тривалого процесу набуття релігійно-духовної незалежності, він є фундаментом творення єдиної помісної визнаної церкви в Україні.

Мета статті – аналіз становлення й розвитку основних православних церков України, проблеми та перспективи об'єднавчих процесів в українському православ'ї, роль державних і релігійних інституцій у цьому процесі.

Завдання дослідження – розкрити підходи до розуміння вагомості духовної незалежності України через створення незалежної української церкви; проаналізувати особливості становлення й розвитку основних православних церков України; охарактеризувати зміцнення православ'я в Україні, сприяння відкритому діалогу між церквами як пріоритети державної політики у сфері міжконфесійних відносин; виокремити й охарактеризувати ймовірні основні кроки, за допомогою яких можна подолати розкол серед православних.

Матеріали та методи. У статті використовуються історичні джерела, інформативні матеріали, які розміщені на офіційних вебсайтах релігійних організацій, органів державної влади й інших. Переважна частина матеріалів були здобуті на власному досвіді. Під час дослідження використано такі загальнонаукові методи, як синтез, аналіз, порівняння.

Результати. Україна і християнство мають давню історію: апостол Андрій Первозваний проповідував на Київських горах, святий папа Климент проповідував у Херсонесі, також багато інших проповідників поширювали християнство на нашій землі. Кульмінацією цього процесу стало хрещення Київської Русі у 988 році – Святий Володимир Великий робить християнство офіційною релігією [2]. Пізніше ставить першого українського митрополита Київського Михаїла, робить кроки для встановлення Автокефальної православної церкви. Варто зауважити, що розвиток церкви тісно пов'язаний із розвитком держави – постала держава Київська Русь появилася і своя національна церква, яка існувала при Володимирові Великому, Ярославі Мудрому. Церква процвітала, свідченням чого є архітектурні пам'ятки, які збудовані за Київської княжої доби. Через внутрішні чвари, перманентні зовнішні напади розпалася держава – почався й занепад церкви. Князь Костянтин Острозький з початком державного відродження починає відновлювати і церкву. Наше славне козацтво теж не забувало про розбудову церкви. За час розквіту козацької держави відбувається відновлення православної ієрархії Київської митрополії Патріархом Єрусалимським і всієї Палестини Феофаном III, а новим митрополитом стає Іов Борецький [3]. Інші православні єпископи, щоб зберегти український дух в українській церкві, у 1596 році утворили унію з Ватиканом. Після періоду Козаччини наші землі захоплює Московська імперія, і українська церква існує у складі Московського патріархату. Тільки у ХХ столітті, коли розпадається Російська імперія й починається відроджуватися українська держава, одразу відроджується і своя автокефальна церква на чолі з митрополитом Василем Липківським, яка прагне повної незалежності від Москви. На жаль, це тривало недовго, знову Радянський Союз, втрата державності і мрії про автокефальну церкву залишилися мріями. З розпадом СРСР 1991 року постає незалежна Україна, з'являється прагнення «незалежній державі – незалежна церква», у незалежній державі повинна бути незалежна церква. Українська греко-католицька церква (УГКЦ) виходить з підпілля, а тоді ще митрополит Київський Філарет вибирає курс на автокефалію, розгортається діяльність Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Проте велика частина ієрархів колишньої Російської православної церкви (РПЦ) продовжує бути у складі РПЦ, але вже під назвою Українська православна церква (Московського патріархату) (УПЦ МП). Оскільки за статистикою в Україні найбільше православних і з огляду на обставини російської агресії проти України, зупинимося на процесі

розвитку міжправославних відносин. Найбільш болюче питання, яке зараз розділяє українців, – це розкол серед православних.

В Україні утворилися три церкви, і всі прагнули здобути автокефалію. Ситуація постала така: УПЦ КП і УАПЦ не визнані світовим православ'ям, а УПЦ МП має спілкування з іншими православними церквами тільки через РПЦ. Оскільки у світовому православ'ї немає чітко виробленої концепції, як саме можна отримати Томос про автокефалію, тому кожна із церков вибрала свій шлях здобуття автокефалії. УПЦ МП бачила цю автокефалію так: не розривати канонічного зв'язку з Московією, а поступово одержати церковну незалежність канонічним шляхом або від Московського, або від Константинопольський патріархату [3].

УПЦ КП сама проголосила автокефалію і, уже будучи всередині як незалежна церква, просила про надання автокефалії від Вселенського патріарха. Так само діяла Автокефальна православна церква, яка відстоювала патріотичні інтереси держави.

Вселенський патріарх поставив умову: об'єднайте всі українські церкви і тоді отримайте Томос. Усі три гілки церков заявляли прагнення об'єднуватися, але до справи або не доходило взагалі й діалоги не проводилися, або якщо зустрічі проводилися – результатів не було. Надією на можливе об'єднання стало створення в 1996 році Всеукраїнської ради церков релігійних і організацій [4], яка показала, що не тільки православні в Україні, а всі християни й навіть представники інших світових релігій можуть разом співпрацювати та духовно творити незалежність України.

В Україні творилися різні світогляди релігійних організацій: один був патріотичний, якого дотримувалася УПЦ КП, а інший – канонічної церкви, який підтримували представники УПЦ МП, яка була в єдності з Російською православною церквою. У 2008 році все ж таки патріарх Варфоломій приїжджає в Київ для того, щоб вирішити церковне питання розділення українського православ'я і створення єдиної Помісної православної церкви. Основою цієї церкви мала стати УПЦ МП як єдина канонічна структура. Коли почалися підготовчі роботи виявилося, що УПЦ МП є дуже сильно залежна від свого керівного центру – Московської патріархії [5], яка зробила все можливе, щоб в Україні не створилася єдина помісна церква! Фанар зрозумів: об'єднання українських церков можливо тільки з українськими православними церквами, які не залежать від Москви, і почалися процеси іншого характеру.

Дуже гостро це питання постало, коли в державі почалися Євромайдан і Революція гідності, а особливо напад Росії на Україну 2014 року, які дали чітко зрозуміти людям і світові, на якій стороні та чи інша церква. Одні церкви ставали на бік України, інші церкви зайняли позицію невизначеності. Стало цілком зрозуміло – Томос потрібно надавати саме патріотичним православним церквам. Був дуже складний процес, і 15 грудня 2018 року в Софії Київській відбувся довгоочікуваний об'єднавчий собор українського православ'я. На соборі були представники від УПЦ КП і УАПЦ у повному складі і два єпископи УПЦ МП й утворили єдину помісну православну церкву [6]. Обраний очільник ПЦУ митрополит Єпіфаній 6 січня 2019 року з рук Вселенського патріарха Варфоломія одержав Томос про автокефалію. Здається, справу зроблено – церква має документ, який посвідчує її легітимність, ієрархи об'єдналися. Невдовзі церковні ієрархи й українське суспільство зрозуміло, що замало тільки мати Томос – потрібно бути єдиним монолітним організмом. Виявилося, що Томос про автокефалію – це не кінець, а тільки початок тої великої справи об'єднання православних українців, це є фундамент, на якому повинно все будуватися. Ми добилися першої мети, яку ставили перед собою багато поколінь українців, ми отримали Томос, і це, без перебільшення, велике історичне досягнення. Потрібно переходити до наступного кроку – об'єднатися навколо Томосу, всередині українського православ'я. За 30 років цього зробити не змогли, але чи можливо тепер об'єднати православ'я України і, найголовніше, як це зробити? Які методи? Скільки часу на це потрібно? Як шукати спільну мову з представниками УПЦ МП? Питання, на які, напевно, шукав відповідь

кожен православний українець. Є різні шляхи, як це зробити, проте розглянемо чотири основні для УПЦ МП.

1. Єднання УПЦ МП з ПЦУ – такий сценарій передбачає прямі переговори між цими двома церквами з подальшим залученням Вселенського патріарха. Хоча це малоімовірний сценарій, він міг би мати найбільш позитивні наслідки для України. Протест закритості УПЦ МП до таких переговорів негативно впливає на її репутацію всередині країни. Водночас переговори не мали б дискредитувати керівництво УПЦ МП навіть серед тих, хто рішуче проти ПЦУ. Невідомо, чому ці переговори не виконуються. З іншого боку, ПЦУ також з пересторогою приймає до себе представників УПЦ МП, включно з єпископами, священниками та мирянами, щоб не внести «руський мір» до своєї структури. Для держави бажаним є повне об'єднання православних, хоча це не є обов'язковим.

2. Автокефалія для УПЦ МП від Вселенського патріархату або екзархат у складі Вселенського патріархату. Якщо єпископи УПЦ МП вирішили б приєднатися до Вселенського патріархату, їм довелося б визнати ПЦУ, після чого Вселенський патріархат уже визнає їх. Це б відкрило можливість спільного служіння між єпископами ПЦУ й УПЦ МП. Для УПЦ МП, якщо вони хочуть відокремитися від РПЦ, логічно було б ініціювати новий процес об'єднання, водночас усуваючи вплив найрадикальніших прихильників «русміра» й відмовляючись від зв'язків із Москвою. Однак бажання УПЦ МП стати екзархатом Вселенського патріархату в разі заборони зв'язків із Москвою поки не видно. Це був би надзвичайно радикальний крок, і хоча це може бути логічним і вигідним, зламати ідеологічні бар'єри, на які витрачено багато років, зараз майже неможливо.

3. Проголосити автокефалію. Проголошення автокефалії для УПЦ МП, подібної до тієї, що мала УПЦ КП з 1992 по 2018 рік, є невдалим варіантом. В УПЦ МП бояться такого варіанта розвитку подій, бо якщо вони порвуть з РПЦ і не підуть у ПЦУ, то будуть у розколі. Це варіант, який вибрав патріарх Філарет і зазнавав постійної критики впродовж трьох десятиліть з боку УПЦ МП. Церкву УПЦ КП називали «неканонічною і неблагодатною», а свою місію будували на тому, що саме вони є правдива церква згідно із церковними канонами, тому повторення цього сценарію зараз є недоцільним і нелогічним.

4. Просити її у Московського патріарха. Як ми зараз бачимо, РФ відкрито заявляє, що головна її ціль – відновити Радянський Союз, і УПЦ є головною ланкою впливу російської пропаганди на українців. Надати Томос українській церкві це означає відмовитися від свого впливу на Україну. Доведеться сприймати українську церкву як рівну собі, а не частиною великої імперії, а про здійснення політично-релігійної концепції «Москва – третій Рим» прийдеться забути назавжди, адже з відходом українських парафій майже на половину скоротиться структура РПЦ.

Виникає неоднозначне питання: як держава повинна ставитися до УПЦ МП – іти на діалог чи просто ігнорувати? Вважаємо, що держава однозначно повинна вести діалог з УПЦ МП щодо її становища, адже ігнорування буде ще більше напружувати ситуацію в країні й розгортати в суспільстві взаємну ворожнечу. Ми повинні бути єдині, держава повинна доносити свої меседжі, щоб їх розуміла церква, і церква повинна намагатися зрозуміти державу, діяти як одне ціле. Згадаймо момент, коли Синод УПЦ МП звертався до влади, що хоче поспілкуватися, їх не прийняли, а потрібно було використати державі цю нагоду, щоб донести свою позицію і знайти точки дотику. Особливо це актуально зараз, коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (неофіційно відомий як «Закон про заборону Російської православної церкви в Україні») [7]. Потрібно допомогти УПЦ МП стати українською церквою. Однак варто поглянути і на дії самої УПЦ МП – вона також є дуже закритою і не готова йти на компроміс, тому треба докласти багато зусиль з боку держави. Важко надіятися на позитивний результат, що можна

змінити позицію УПЦ МП щодо України, ПЦУ, Вселенської патріархії чи державної влади, але працювати в цьому напрямі потрібно. Держава, як і церква, повинна відповідати на ті виклики, які стоять перед суспільством і країною. У нас триває війна, і це війна за свободу, зокрема за свободу релігійного самовизначення, і в межах цієї свободи має бути дозволено все, крім зв'язків з державою-агресором.

Важливим елементом створення єдиної церкви, яке поживалося після початку повномасштабного вторгнення, є перехід громад від УПЦ МП до ПЦУ. Як зазвичай відбувається процес переходу: збирається релігійна громада й вирішує змінити адміністративне підпорядкування, і в переважній більшості громада розділяється – є прихильники такої ініціативи, а є парафіяни (здебільшого також і священник), які незгодні і продовжують свою релігійну діяльність. Дуже важливо, щоб така ситуація не повторилася, коли буде виконуватися названий новий закон щодо діяльності релігійних організацій. Імовірно, що ситуація може вийти з-під контролю, оскільки законом юридично буде припинено діяльність релігійних організацій, центр яких знаходиться в РФ, і згідно з буквою закону їх уже не буде, а релігійна діяльність буде продовжена, тільки зміняться деякі умови. Це цілком реалістичний сценарій, оскільки українське законодавство дозволяє діяти без реєстрації статуту. Заборонити релігійним структурам мати зв'язки з РФ – це важливий, але початковий крок до нашої духовної незалежності і єдності церков. Потрібно не тільки забороняти, а вести перемовини з УПЦ МП щодо об'єднання з ПЦУ. Наприклад, спочатку можливий варіант мирного співіснування, а потім і повноцінне об'єднання. На цей час війни українська держава поставилася більш строго до релігійних організацій – дозволяємо бути з будь-ким і в будь-якому статусі, але тільки не з Москвою – це правильний крок. ЗСУ виганяють російських окупантів з українських земель, держава всередині країни повинна виганяти російський слід у церкві.

Що таке церква? Патріарх, єпископ, священник і церковнослужителі. Багато людей в Україні і не тільки, а й у світі вважає, що богопосвячені особи це і є вся церква, однак це далеко не так, і такий погляд на церкву є глибоко помилковим. Церква це є спільнота віруючих людей, і саме вони визначають життєдіяльність парафії чи єпархії, вони мають брати активну участь у житті церкви. Зазвичай ПЦУ закликає людей бути активними учасниками церковних подій, УПЦ МП займає протилежну позицію – послух своєму духовному наставнику. Якщо взяти до уваги ці підходи, виникає логічне запитання: чи можуть прихожани УПЦ МП бути активними? чи є у них запит до об'єднання з ПЦУ? чи хочуть об'єднуватися з ПЦУ для побудови помісної церкви? а чи розуміють вони, до якої релігійної структури належать? Вони називають себе українською православною церквою, і виходить, що не мають ніякого зв'язку з Московським патріархатом. Як пересічній людині розібратися, до якої церкви вона ходить: української чи російської? Це по-перше. А по-друге, протягом 30 років священнослужителі УПЦ МП концентрували увагу парафіян на своїх сильних сторонах – що вони канонічні, вони благодатні, вони істинна церква, яка має єдність з повнотою православ'я, може відвідувати Афон, і представники інших помісних церков співслужать з їхніми єпископами та священниками. Решта православних церков України таких привілеїв не мали, їх не визнавали інші помісні церкви, їх називали православними, які пішли в розкол. Тепер що, виходить, якщо УПЦ МП об'єднуються з ПЦУ, то потрібно визнати, що шлях, яким вони йдуть, є неправильним, а тих, кого називали розкольниками, треба прийняти як рівних собі або навіть вищих, бо ПЦУ дійсно незалежна церква. Це важкий шлях, це шлях глибокого покаяння, і щоб наважитися на цей крок, треба мати велику духовну силу, але хто повинен показувати приклад, як не релігійні діячі?

Мета церкви – вести людей до Царства Небесного, спонукати до духовного життя, виховувати моральність, але також церква є частиною суспільства, у якому вона діє. Українська церква повинна мати український дух. Якщо ж церква називається українською, а в ній домінує російський дух, це викликає серйозні питання. Якщо в проповідях підносять увесь світ,

але ігнорують любов до України, це теж вимагає реагування з боку держави, адже держава повинна реагувати на меседжі, які посилаються в суспільство з боку церковних проповідників.

Московський патріархат часто підмінює поняття, акцентуючи увагу на релігійні проповіді та заявляючи, що вони поза політикою. Через це багато людей вважають, що не має значення, до якої церкви ходити, адже головне – бути віруючою людиною. Також поширюється думка, що не важливо, якою мовою молитися, бо Бог розуміє всі мови. Однак важливо розуміти, що церква – це не лише релігійна спільнота, а й культурна та національна інституція. Вибір церкви несе за собою певний ідеологічний і патріотичний контекст, особливо в умовах війни. Важливо, щоб українці не лише дбали про свою віру, але й підтримували церкви, які сприяють духовній і національній єдності України.

Для створення єдиної церкви в Україні важливо, щоб держава підтримувала цей процес і забезпечувала релігійну безпеку та духовну незалежність. Влада повинна створювати умови для об'єднання православних церков, щоб кожен відчував себе комфортно. ПЦУ, яка має Томос, повинна стати прикладом, до якого б прагнули приєднатися представники УПЦ МП, а не бути нав'язана силою. Важливо також, щоб священники ПЦУ були на голову вище за своїх опонентів, як в інтелектуальному, так і в духовному плані, і могли просвітлювати народ, пояснюючи важливість переходу до української церкви.

Прихожани УПЦ МП повинні свідомо усвідомлювати свою патріотичну позицію, розуміючи, що війна йде не лише на військовому, а й на релігійному фронті. Кожен громадянин має обов'язок роз'яснити своїй громаді, до якої церкви він належить, і це повинна просувати як ПЦУ, так і держава.

Будівництво української помісної православної церкви має відбуватися таким чином, щоб усі сторони відчували себе «як вдома». Це пріоритетне завдання для ПЦУ, яка отримала Томос. Перехід до ПЦУ не може бути насильницьким чи одномоментним – потрібні різні підходи для мирного співіснування, і істотна роль у цьому процесі належить державі. Держава, ПЦУ і народ повинні забезпечити умови, за яких кожен знайде свій шлях. Одні можуть одразу приєднатися до ПЦУ, інші – поступово віддалитися від Москви, а хтось потребуватиме більше часу й умов для зміни своєї релігійної ідентичності.

Релігія – це не тільки про закони, але й про внутрішній стан. Не можна змушувати людей змінювати свої погляди насильницькими методами. Важливо допомогти їм відчувати український дух, а для цього потрібен індивідуальний підхід до різних груп людей. Досвід минулого показує, що спроби об'єднати православні церкви в Україні часто закінчувалися суперництвом за те, хто є «більш православним». Це породжувало конфлікти, а не єдність.

Тепер, коли є Томос, треба змінити підхід і працювати на об'єднання. Можливо, доведеться поступитися деякими інтересами, але головна мета – створити єдину помісну українську церкву, де всі зможуть знайти своє місце.

Заборона діяльності церкви не завжди ефективна, адже навіть за умов заборони релігійні спільноти можуть продовжувати своє існування нелегально, як це було в Радянському Союзі. Люди мають внутрішню потребу в духовності, і навіть якщо офіційна церква зникне, вона може перейти в підпілля або перетворитися на громадські організації. Тому важливо не просто забороняти, а ставити чіткі межі, щоб церква поважала закони держави, у якій проводить свою діяльність. Держава повинна захищати свої закони й вимагати їх виконання. Якщо ж церква порушує державні закони, повинні застосовуватися до неї відповідні санкції.

УПЦ МП не отримала автокефалії ні від Москви, ні від Константинополя. Натомість об'єднана й патріотично налаштована Православна церква України (ПЦУ) має Томос, що зробило її визнаною і незалежною церквою. Тепер УПЦ МП повинна визначитися: або вона розриває зв'язки з північними сусідами і приєднується до процесу об'єднання української церкви, або надалі залишається частиною РПЦ, але тоді вже варто чітко називати речі своїми іменами.

Висновки

1. Запит на об'єднання церков: у сучасному українському суспільстві немає значного запиту на об'єднання церков у єдину структуру. Однак існує сильний запит на те, щоб церква була українською по духу, особливо в умовах війни. Це свідчить про зростання національної свідомості та піднесення українського духу, що також відображається в релігійному середовищі.

2. Готовність ПЦУ й УПЦ МП до об'єднання: УПЦ МП не демонструє значного бажання приєднатися до єдиної помісної церкви. Хоча є священники, єпископи та віряни, які прагнуть української церкви, більшість керівництва УПЦ МП зберігає зв'язок із Російською Федерацією. Вони продовжують підтримувати канонічні та політичні зв'язки з Москвою, прикриваючи це різними аргументами й не роблячи реальних кроків для розриву цих зв'язків.

3. Православна церква України є канонічною, якій Вселенський патріарх видав відповідний документ – Томос про автокефалію, і навколо неї повинні об'єднатися всі православні. Ця церква повинна бути основою для створення єдиної помісної церкви. Пройшло вже повних п'ять років від часу визнання, але чи вона належно ставиться до виконання своїх обов'язків, чи вона здатна об'єднати православні церкви, чи має механізми й ресурси для такого об'єднання? ПЦУ має підтримку держави, у ній присутній патріотизм, але все ж таки є і непорозуміння, хоча на папері об'єдналися, а всередині єдність серед кліру та мирян не на найвищому рівні. Щоб дійти до цілі, потрібно спочатку мати ціль, тому ПЦУ повинна виробити дорожню карту розбудови української помісної церкви. Мати стратегічне бачення, якою має бути українська церква, накреслити різні шляхи мирного співіснування, щоб всі відчували себе як у своїй церкві. Важливо, щоб парафії, які долучилися до ПЦУ, змогли зберігати свою ідентичність, не відразу жорстко переходити на устав, який присутній у ПЦУ, якщо їм це важко, має бути запропонований компромісний сценарій. Томос має об'єднувати, а не розділяти. Віряни, священники і єпископи повинні прагнути до єдності, а не до розбрату. Проте зараз ми бачимо парадокс: у ПЦУ кажуть, що УПЦ МП не є патріотичною, тоді як в УПЦ МП вважають, що об'єднання призведе до розколу. Відбувається змагання між церквами, перетягування каната з одного боку на інший. Усе не так, на жаль, має відбуватися! Єдина помісна церква має бути одним монолітом, де всі працюють для спільної мети.

4. Упродовж останніх 30 років держава слабо реагувала або взагалі ніяк не реагувала на те, що відбувається в релігійному просторі. Які книги та газети друкуються, до чого священнослужителі закликають, проголошуючи свої проповіді, лозунги, які проштовхують ті чи інші церкви. Варто зрозуміти одну істину, що релігійні питання у простий спосіб, за один рік чи одним законом вирішити не вдасться. Повинні бути певні фільтри, які мають бути виставлені державою. На жаль, держава займалася своїми справами, злегка відсторонюючись від церковних питань, а церква йшла своїм шляхом і тільки в деякі моменти співпрацювала з державою, а держава із церквою, як це було 2008 чи 2018 року. У часі війни Росії проти України суспільство підштовхнуло державу подивитися на церковне питання більш прискіпливо, адже це є дуже важлива складова національної безпеки. Держава прислухалася до настроїв, які панують у суспільстві, і почала вживати заходів із вирішення релігійного питання, а особливо звертати увагу на релігійні організації, які керуються з держави-агресора. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». Це однозначно потужний крок для захисту нашого церковного простору і впорядкування релігійного життя! Дійсно, ми повинні розірвати всі зв'язки з РФ, як політичні, економічні, так і церковні. З іншого боку, держава повинна розуміти, що церкву потрібно будувати і створювати належні умови для того, щоб вона могла стати українською церквою, щоб перехід парафій був зручний, щоб священники і єпископат усіх церков розуміли, що держава їх підтримає, захистить. Побудова релігійної єдності повинна стати одним із ключових напрямів розбудови української держави. Держава повинна проводити свою політичну й законодавчу дипломатію виробленням відповідних законів і регулюванням державної політики у сфері релігії.

5. Суспільство, яке є частиною держави і частиною церкви, теж повинно усвідомлювати свою відповідальність у цей важкий час. Кожен українець повинен приймати рішення, на якій він сторони. Натомість, щоб суспільство почало більш активний рух на релігійному просторі, крім фактора війни, необхідні й інші фактори. Потрібно підвищувати релігійну обізнаність, щоб православні ПЦУ могли навести переконливі аргументи для своїх братів і сестер, які ще не усвідомили цінності створення єдиної помісної церкви. Не обманювати, а чесно зазначити, що це довгий і клопіткий шлях, адже це не просто переоформити документи, не просто когось заборонити. Створення помісної церкви – це створення єдиного світогляду, українського духу й патріотичної позиції. На жаль, українське суспільство зараз сильно розділене в церковній позиції, ще дуже багато роботи для об'єднання українського православ'я та формування свідомої духовної нації.

Враховуючи всі обставини, не треба себе марити надіями, що українська церква об'єднається в найближчі роки, це процес на десятиліття. Кожен повинен чітко діяти зі свого боку: держава – виконувати все, що від неї залежить, ПЦУ зі свого боку, громадянське суспільство – зі свого. Усі повинні працювати для однієї ідеї, щоб в Україні постала одна помісна православна церква. Цілком імовірно, що буде також деяка частина, яка захоче належати до іншої церковної юрисдикції. Це тільки підкреслює, що питання об'єднання православних церков і створення єдиної помісної церкви залишається складним і потребує не лише підтримки з боку суспільства та держави, але й рішучих дій від церковних ієрархів.

Література:

1. Володимир Зеленський провів телефонну розмову зі Вселенським Патріархом Варфоломієм. Президент України. Офіц. інтернет-представництво [21.08.2024]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-telefonnu-rozmovu-zi-vselenskim-p-92729> (дата звернення 22.08.2024).
2. Хрещення Русі-України Володимиром Святим і його образ у Софії Київській. URL: <https://st-sophia.org.ua/uk> (дата звернення 22.08.2024).
3. Православна церква України: шлях крізь віки. URL: <https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya> (дата звернення 22.08.2024).
4. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/council/info> (дата звернення 22.08.2024).
5. Патріарх Варфоломій у Києві. Чому це важливо для України і як протидіє РПЦ. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58290420> (дата звернення 22.08.2024).
6. Об'єднавчий собор Української церкви: як все відбувалося. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46583417> (дата звернення 22.08.2024).
7. Рада ухвалила закон про заборону релігійних організацій, пов'язаних із РФ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/08/20/7471107/> (дата звернення 22.08.2024).

References:

1. Volodymyr Zelenskyi proviv telefonnu rozmovu zi Vselenskym Patriarkhom Varfolomiiem Prezydent Ukrainy [Volodymyr Zelenskyi held a telephone conversation with Ecumenical Patriarch Bartholomew]. Ofitsiine internet-predstavnytstvo [21.08.2024]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-telefonnu-rozmovu-zi-vselenskim-p-92729> (date of access 22.08.24) [in Ukrainian].
2. Khreshchennia Rusi-Ukrainy Volodymyrom Sviatym i yoho obraz u Sofii Kyivskii [Baptism of Russia-Ukraine by Volodymyr the Holy and his image in Sophia of Kyiv]. Retrieved from <https://st-sophia.org.ua/uk/> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].
3. Pravoslavna tserkva Ukrainy: shliakh kriz viky [The Orthodox Church of Ukraine: a journey through the ages]. Retrieved from <https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].
4. Vseukrainska Rada Tserkov i relihiinykh orhanizatsii [All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations]. Retrieved from <https://vrciro.org.ua/ua/council/info> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].

5. Patriarkh Varfolomii u Kyievi. Chomu tse vazhlyvo dlia Ukrainy i yak protydiie RPTs [Patriarch Bartholomew in Kyiv. Why is this important for Ukraine and how does the Russian Orthodox Church oppose it?]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58290420> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].

6. Obiednavchyi sobor Ukrainskoi tserkvy: yak vse vidbuvalosia [The Unification Cathedral of the Ukrainian Church: how it all happened]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46583417> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].

7. Rada ukhvalyla zakon pro zaboronu relihiinykh orhanizatsii, poviazanykh iz RF [The Council passed a law banning religious organizations associated with the Russian Federation]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2024/08/20/7471107/> (date of access 22.08.2024) [in Ukrainian].

Ivan Melnychuk, Bohdan Hud. How to unite Ukrainian orthodoxy?

Spiritual independence is a key feature of the independence of the modern Ukrainian state, whose sovereignty and territorial integrity are under mortal threat in the context of Russia's armed aggression. Strengthening Orthodoxy in Ukraine and promoting open dialogue between churches are priorities of the state policy in the field of interfaith relations, the study of which is relevant and of great scientific and practical importance. The purpose of the article is to analyze the formation and development of the main Orthodox churches of Ukraine, the problems and prospects of unification processes in Ukrainian Orthodoxy. The author emphasizes the important role of the church in the life of society and the country, and the continuity of the ecumenical movement in Ukrainian history. The role and participation of state institutions in the unification of Orthodox churches in Ukraine is revealed. The author identifies and characterizes the possible main steps by which the split among the Orthodox can be overcome. It is shown that the activities of the OCU and the UOC, their impact on society, and their policies depend on the center from which the respective organization is guided. The author makes predictions about what each party needs to do to build a local church in Ukraine and how long this process may take. The creation of a local church means creating a unified worldview, having a Ukrainian spirit and a patriotic position to work for the idea. The transition to the OCU should not be forced or overnight – different approaches are needed for the peaceful coexistence of churches, and the state has a significant role to play in this process. To create a single church in Ukraine, it is important that the state supports this process and ensures religious security and spiritual independence. Thus, the issue of church unification and the creation of a single local church remains complex and requires not only support from society and the state, but also decisive action from the church leadership.

Key words: OCU, UOC, church, state, unity, Orthodoxy, Tomos, autocephaly, ecumenical movement, interfaith relations, religious security.

Відомості про авторів:

Іван Мельничук – аспірант кафедри політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Богдан Гудь – доктор історичних наук, професор, директор Інституту європейської інтеграції, Львівський національний університет імені Івана Франка.